

רבקה נבהלה כשראתה את יצחק יוצא מגן עדן ראשו למטה ורגליו למעלה!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

"והיה בא כדרך שהמתים הולכים רגליהם למעלה"

עתה הבה נתבונן במה שמצינו בענין זה דבר פלא בפירוש הריב"א שהיה אחד מבעלי התוספות על התורה, על הפסוק בפרשתנו (בראשית כד סד): "ותיפול מעל הגמל", והנה הדברים בלשון קדשו:

"לפי שראתה יצחק שהיה בא מגן עדן, והיה בא כדרך שהמתים הולכים רגליהם למעלה, ורש"י פירש שראתה אותו הדר ותוהה מפניו עד כאן לשונו, ויש מפרשים שהיא ראתה אותו יפה תואר, ויש מפרשים הדור מלשון (חולין צא): כי בעי למהדר, שהיו רגליו למעלה כדפרישית".

כלומר הריב"א מפרש דברי רש"י: "ראתה אותו הדור ותוהה מפניו" - "הדור" הוא בלשון ארמית לחזור אחורנית, כמו שמצינו בגמרא (חולין צא): אצל יעקב אבינו: "כד יהיב דעתיה למיהדר", היינו כשנתן דעתו לחזור למקום המקדש, וכן כאן אצל רבקה: "ראתה אותו הדור", שראתה את יצחק הולך הפוך עם הראש למטה, "ותוהה מפניו", כי עוד לא ראתה דבר כזה.

אלא שעכשיו נשאר לנו לבאר הפלא הגדול שמגלה לנו הריב"א, מהו הענין שבעולם העליון הולכים המתים עם הראש למטה, שהרי ברור שאין הדבר כפשוטו, כי בעולם הנשמות אין הליכה גשמית כי אם הליכה רוחנית, הנה כי כן מהו הענין שהמתים הולכים הפוך עם הראש למעלה, ואין ספק שיש בזה מצוה גדולה לברר מקחו של צדיק להבין הענין בזה.

"ברא כרעיה דאבוהו" שיוכל ללכת בעולם העליון

ונראה לומר בזה רעיון נכבד בדרך השוה לכל נפש, על פי המאמר המורגל בפי העולם: "ברא כרעיה דאבוהו", והמקור לכך הוא ממה ששנינו בגמרא (עירובין ע:): "יורש כרעיה דאבוהו". וצריך ביאור מה ראו חכמינו ז"ל על ככה שמכל האברים בחרו לתאר את הבן דוקא בתור: "כרעיה דאבוהו" - רגלו של אביו, הלא ישנם בגוף אברים הרבה יותר חשובים כמו הלב והמוח.

ומצינו על כך רעיון נשגב ב"אורח לצדיק" להרה"ק רבי אליעזר ליפא בן הרבי ר' אלימלך מליזענסק ז"ע (פרשת וארא ד"ה ויקרא אליו אלקים), וכן מצאתי ביתר ביאור ב"צמח דוד" (הנדפס מחדש) להרה"ק רבי דוד מדינאב זי"ע, על פי מאמר החכם מכל אדם (קהלת ט י): "כל אשר תמצא ידך לעשות בכוהן עשה, כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה".

ופירש רש"י שהזהיר אותנו לקיים המצוות בעודנו בחיים, כי אחרי המיתה כשהנפש

מגלה עמוקות: ג' שנים אחרי העקידה ישב יצחק בגן עדן, ולכן לא הביאו אברהם להספיד את שרה "ותרא את יצחק ותפול מעל גמל", רבקה נבהלה מהאור הגדול של הגן עדן שזרחה על פניו של יצחק הריב"א: "ותפול מעל הגמל, לפי שראתה יצחק שהיה בא מגן עדן, כדרך שהמתים הולכים רגליהם למעלה" כ"ק מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע: המחנך בניו בדרך התורה, יש לו שכר מצוותם גם אחרי פטירתו

המחנך בניו לתורה ולמצוות, נשאר בחיים גם אחרי פטירתו

עמו ריח גן עדן". וצריך ביאור מנין הכיר יצחק את הריח של גן עדן.

אך לפי האמור יש לומר שיצחק הכיר את הריח של גן עדן ממה שהיה שם שלש שנים, לכן כאשר נכנס עם יעקב אותו ריח של גן עדן, אמר לו: "ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'" עכדה"ק. נמצא לפי זה כי אברהם לא היה יכול לחפש אשה ליצחק, רק אחרי שחזר מגן עדן בסוף שלש שנים.

מעתה יאיר לנו להבין רמז הכתוב: "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל". ומפרש רש"י: "בכל" עולה בגימטריא ב"ן", כלומר הן אמת שגם לפני זה היה לו בן יצחק, אך הלא מיום העקידה ישב יצחק בגן עדן ג' שנים, והרי זה כאילו אין לו בן בעולם הזה, אולם אחרי ג' שנים כשיצא מגן עדן: "וה' ברך את אברהם בכל" - בכל בגימטריא ב"ן, כי זכה עתה מחדש לבנו יצחק, "ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה".

אמנם גם פירוש זה תמוה, שהרי ברור כי דרכה של רבקה אמנו ע"ה לא היתה לשאול אחרי כל בחור הדור. אלא אומר ה"מגלה עמוקות", כי כאשר פגשה רבקה את יצחק כשחזר מהגן עדן אחרי שלש שנים, ראתה עליו אור זיו הדר של קדושה שלא מהעולם הזה.

על כן שאלה: "מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו, ויאמר העבד הוא אדוני", זה יצחק שחזר עתה מגן עדן, על כן יש לו זיו הדר שלא מעולם הזה. וזהו שכתוב: "ותשא רבקה את עיניה", שנשאה עיניה לראות את יצחק כשיצא מגן עדן, "ותרא את יצחק", באור זוהר ובוהק שלא מהעולם הזה, "ותפול מעל הגמל".

ב"ישמח משה" (פרשת תולדות ד"ה ויתן לך) מפרש על פי האמור כמין חומר, מקרא שכתוב אחרי שמסר יצחק הברכות ליעקב (בראשית כז כז): "ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר, ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'". ופירש רש"י: "מלמד שנכנסה

בפרשתנו פרשת חיי שרה (כד א): "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל". פירש רש"י: "בכל" עולה בגימטריא ב"ן, ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה". ויש לתמוה הפלא ופלא, הלא ענין זה שאברהם הוליד את יצחק כבר מפורש בכתוב פעמים רבות, ומה לנו יותר מפורש ממה שכתוב בהמשך הכתובים (שם ד): "ולקחת אשה לבני יצחק", הנה כי כן מדוע יש צורך ללמדנו גם בדרך גימטריא: "וה' ברך את אברהם בכל" - בכל בגימטריא ב"ן".

ונראה לבאר הענין בזה, על פי מה שהביא ה"מגלה עמוקות" (תחילת פרשתנו) על הפסוק (בראשית כד סד): "ויצחק בא מבוא באר לחי רואי", בשם שיטה אחת בדברי חכמינו ז"ל, כי מיד אחרי העקידה כאשר יצחק היה בן ל"ז שנה, עד שנשא את בת זוגו רבקה אמנו כשהיה בן ארבעים שנה, לא היה בעולם הזה כי אם בגן עדן.

והנה ה"מגלה עמוקות" לא הביא המקור לכך, אבל יתכן שכוונתו למה שכתב ב"שפתי כהן" מגורי האריז"ל בפרשתינו (ד"ה ויצחק בא) כי אחרי העקידה היה יצחק בגן עדן, והביא ראיה לכך מהמדרש בפרשתנו (ילקוט שמעוני רמז קט על הפסוק ותפול מעל הגמל), שיצחק חשד תחילה באליעזר שפגע ברבקה, עד שנתברר שנפגעה כאשר נפלה מן הגמל.

מוסיף המדרש על כך: "אמר הקב"ה מה אעשה לעבד הזה שהיה חשוד, אמר למלאכי השרת הכניסוהו חי בגן עדן, הוא אליעזר בן נמרוד והוא תמיה גדולה, יצחק יצא מגן עדן חי ואליעזר נכנס לגן עדן חי". הרי לנו דברים ברורים בדברי המדרש: "יצחק יצא מגן עדן חי", והכוונה בזה כשיצא מגן עדן שלש שנים אחרי העקידה.

ה"מגלה עמוקות" מביא ראיה לכך ממה שכתוב בפטירת שרה (בראשית כג ב): "ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבכותה", ולכאורה יפלא מאד, הלא יצחק היה בן יחיד לאמו, מדוע אם כן לא הביאו אברהם שיספיד את שרה אמו כהלכה, ומוכח מזה שהיה באותו זמן מיד אחרי העקידה בגן עדן ולא היה יכול לבוא.

רבקה ראתה זוהר פניו של יצחק מהגן עדן

בדרך זו מאיר לנו ה"מגלה עמוקות" לפרש הכתובים בפרשתנו (כד סב): "ויצחק בא מבוא באר לחי רואי והוא יושב בארץ הנגב... ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותיפול מעל הגמל... ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדוני". ופירש רש"י: "ותרא את יצחק, ראתה אותו הדור ותוהה מפניו".

מתמה ה"מגלה עמוקות" על כך: "וכי דרכה של רבקה לשאול וללכת אחרי בחורים אם דל ואם עשיר", ורש"י פירש: "ראתה אותו הדור",

נפרדת מן הגוף כבר אי אפשר לקיים שום מצוות. אמנם ידוע מה שמבואר בספרים הקדושים, כי אדם שמחנך את בניו ואת ביתו אחריו לעבוד את ה', הרי הוא מקבל שכר על קיום מצוות בניו גם אחרי פטירתו.

בדרך זו מפרש ה"חתם סופר" (פרשת בהעלותך בהפטורה ד"ה ונתתי לך) מאמר הנביא (זכריה ג ז): **"ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה"**. כי כל זמן שאיש ישראל הוא בחיים ומקיים מצוות ומעשים טובים, הרי הוא בבחינת **"הולך"** ממדריגה למדריגה, כמו שכתוב (ויקרא כו ג): **"אם בחוקותי תלכו"**, אבל אחרי הפטירה נעשה אדם בבחינת **"עומד"**, כי שוב אינו יכול לקיים מצוות ומעשים טובים.

אולם אם משאיר אחריו בנים שהולכים בדרך התורה והיראה, הרי הוא נקרא **"הולך"** גם בעולם העליון על דרך (סנהדרין קד.): **"ברא מזכי אבא"**. וזהו פירוש הכתוב: **"ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה"**, שגם בעולם הנשמות שהנפטרים הם שם בבחינת **"עומדים"** תהיה אתה בבחינת **"מהלכים"**, על ידי בניך שיוסיפו בתורה ומצוות בעולם הזה. והנה הדברים בלשון קדשו של ה"חתם סופר":

"ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. כי הצדיק אחרי מותו אינו מהלך כי הוא חפשי מהמצוות, אמנם בשעהמיד תלמידים הרבה, אם כן כל המצוות אשר יעשו הם הוה ליה כאלו הוא עשאם, והרי הוא עולה והולך ממדרגה למדרגה גם אחרי מותו, וזהו ונתתי לך מהלכים, אפילו כשתהיה בין העומדים האלה שהוא לאחר מיתה".

"כימי השמים על הארץ"

ומה מאירים הם דברי כ"ק אדמו"ר מרן מהרי"ד מבעלזא זי"ע (פרשת עקב) [יום ההילולא שלו חל בשבת קודש הבעל"ט כ"ב מרחשוון], אשר דיבר בקדשו לפרש סמיכות הפסוקים בפרשה שניה של קריאת שמע (דברים יא יט): **"ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם... למען ירבו ימיכם... כימי השמים על הארץ"**.

רמז לנו הכתוב בכך גודל החובה לחנך ולהשאיר אחריו בנים אשר ילכו בדרך התורה: **"ולמדתם אותם את בניכם"**, אם נחנך את בנינו בדרך התורה והמצוות: **"למען ירבו ימיכם"**, יתרבו ימינו עד כדי כך: **"כימי השמים על הארץ"**, אפילו הימים שאנו נמצאים בשמים אחרי הפטירה, יחשב כאילו אנחנו חיים עדיין **"על הארץ"**, כי נקבל שכר על מצוות בנו גם בעולם העליון.

ויש לפרש בזה דברי רש"י שם: **"לתת להם, לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם, מכאן לתחיית המתים מן התורה"**. רמז לנו רש"י במתק לשונו, כי כאשר הבנים הולכים בדרך התורה כפי שנתחנכו מאבותיהם, הרי הם מקימים בכך את אבותיהם שכבר מתו לתחיה, וזהו: **"מכאן לתחיית המתים מן התורה"**, כי על ידי התורה שהבנים לומדים הם מחיים את המתים בבחינת: **"כימי השמים על הארץ"**.

ויש להביא על כך מקור נפלא ממה שדיבר הקב"ה בשבחו של אברהם אבינו (בראשית יח יט): **"כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, למען הביא ה' על אברהם את אשר דיבר עליו"**. ופירש רש"י: **"למען הביא, כך הוא מצוה לבניו, שמרו דרך ה', כדי שיביא ה' על אברהם וגו', על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם, למדנו כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת"**.

הרי לנו דברים ברורים כי בזכות שחינך אברהם את בניו ואת ביתו אחריו לשמור את דרך ה', מביא הקב"ה שכר על אברהם עצמו גם בעולם העליון כאילו לא מת. וזהו שמבואר בגמרא (בי"ב קטז.): **"מפני מה בדוד נאמרה בו**

שכיבה וביואב נאמרה בו מיתה, דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה".

"מה זרעו בחיים" אף הוא בחיים"

על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מקראי קודש בפרשת ויחי (בראשית מז כט):

"ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף, ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי, ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים, ושכבתי עם אבותי

מה זרעו בחיים, כי הם הולכים בדרכי התורה בבחינת צדיקים הנקראים חיים, ולא ח"ו בבחינת רשעים אשר בחייהם קרויים מתים, אף יעקב אבינו בחיים שהרי כל התורה והמצוות שבני ישראל עוסקים בזכותו, גורמים לו להיות בבחינת **"הולך"** גם בעולם העליון.

"שים נא ידך תחת ירכי"

בדרך זו במסילה נעלה לפרש הפסוקים: **"ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף, ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי"**, רמז לו יעקב בבקשתו כי אחרי פטירתו חסרות לו הירכיים

ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם, ויאמר

אנכי אעשה כדברך, ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה".

וצריך להבין מה ראה יעקב אבינו על ככה, להשביע את יוסף דוקא בבקשה של: **"שים נא ידך תחת ירכי"**, מדוע היה חשוב לו כל כך שישים ידו תחת ירכו, זאת ועוד, מאחר שראה יעקב גודל צדקתו של יוסף שעמד בקדושתו בטומאת מצרים, מדוע לא האמין ליוסף שימלא אחרי בקשתו לקבור אותו בארץ ישראל. אך לפי האמור יש לבאר הענין בזה, על פי מה ששנינו בגמרא (תענית ה:):

"אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק, לימא מר מילתא... אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן, יעקב אבינו לא מת, אמר ליה, וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא, [האם לחינם ספדו הסופדים את יעקב וחנטו אותו החונטים], אמר ליה, מקרא אני דורש, שנאמר (ירמיה ל י) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאום ה' ואל תחת ישראל, כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים".

ותמאה המפרשים, הלא קושיית הגמרא עדיין במקומה עומדת, כי אם יעקב אבינו נשאר בחיים ולא מת מדוע ספדוהו וחנטוהו לחינם, ופירשו בספרים הקדושים הכוונה בזה, על דרך המאמר הנזכר לעיל: **"דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה"**, והיינו כי זכות בנו שלמה המלך ע"ה עמדה לו שיהיה בבחינת הולך גם בעולם העליון.

וכמו כן אצל יעקב אבינו, אכן מצד גופו החומרי מת ולכן חנטו אותו והספידוהו, אולם מאחר שמטתו של יעקב היתה שלימה, כי כל בניו י"ב השבטים היו צדיקים גמורים, ומהם נבנה שרשרת קדושת של כלל ישראל עד סוף כל הדורות, הנה מטעם זה: **"יעקב אבינו לא מת"**, כי זכות התורה והמצוות שבניו בני ישראל עוסקים בהם, עומדת לו שיהיה בבחינת הולך גם בעולם העליון כאילו חי ולא מת.

וזהו ביאור תירוץ הגמרא: **"מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים"**, כלומר

הטובים את אביו במדריגת הסולם מעלה מעלה גם אחרי פטירתו.

המתים עם הראש למטה כי מחשבתם על התחתונים

הנה כי כן יאיר עיינינו וישמח לבינו להבין מעט מזעיר, מדוע אנחנו בני אדם בעולם הזה הולכים עם הרגלים למטה והראש למעלה, ואילו בעולם הנשמות הולכים המתים עם הראש למטה והרגלים למעלה, כי הראש הוא האבר הכי חשוב בכל הגוף כי שם נמצא המוח, אשר כל מחשבות האדם הוא רק על ידי המוח.

והנה בעולם הזה כל מחשבותינו במוח שבראש, הוא לקיים התורה והמצוות בלתי לה' לבדו, כמו ששנינו במשנה (אבות פ"ב מי"ב): **"וכל מעשיך יהיו לשם שמים"**. על כן הראש שלנו הוא כלפי השמים לכוון כל מעשינו לשם שמים. זאת ועוד, הרי שנינו בגמרא (קידושין ל:): **"יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום... ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו"**, על כן הראש שלנו נישא כלפי מעלה לשוכן שמים, שיעזור לנו להתגבר על היצר ולקיים כל מצוותיו.

אולם בעולם הנשמות שהמתים כבר אינם בבחינת **"הולכים"** כי אם בבחינת **"עומדים"**, משום שאינם יכולים לקיים המצוות בפועל ולהיות בבחינת **"הולך"**, אלא הם תלויים ועומדים בעסק התורה ומעשה המצוות של בניהם ותלמידיהם, שיזכו אותם בעולם הנשמות בבחינת: **"ברא כרעיה דאבוהו"**.

נמצא שאין להם בחינת **"רגלים"** שיוכלו ללכת בהם בכוחות עצמם, על כן אין הם הולכים ממקום למקום עם הרגלים למטה, אלא הליכתם היא עם הראש למטה ורגליהם למעלה, לרמז שכל מגמתם ומחשבת ראשם הוא לקבל שפע מקיום המצוות של התחתונים, כי רק על ידי התחתונים יזכו להיות בבחינת **"הולך"** גם בעולם העליון.

"עליונים למטה ותחתונים למעלה"

ועתה בא וראה, כי על פי האמור יאיר לנו להבין מה שמצינו בגמרא (פסחים נ.), כי רב יוסף חלה ופרחה נשמתו למעלה, אולם אחר כך חזר לעולם הזה ונתרפא. שאל אותו רבי יהושע בן לוי אביו מה ראה למעלה, ענה לו רב יוסף: **"עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה"**, אמר לו אביו: **"עולם ברור ראית"**.

וצריך ביאור מה שאמר רב יוסף: **"עולם הפוך ראיתי"**, ומה שהשיב לו רבי יהושע בן לוי: **"עולם ברור ראית"**. אך לפי דברי הריב"א יש לומר, כי כאשר עלה רב יוסף בעולם הנשמות ראה שם **"עולם הפוך"**, כי המתים אינם הולכים שם עם הראש למעלה כדרך שהולכים בעולם הזה, אלא עם הראש למטה והרגלים למעלה והרי זה עולם הפוך.

והוסיף רב יוסף לבאר המחזה שראה: **"עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה"**, כלומר הסיבה שהולכים שם עם הראש למטה היא, כי **"עליונים למטה"**, כל שאיפתם של העליונים הוא לזכות למצוות בזכות התחתונים שנמצאים למטה בעולם הזה, **"ותחתונים למעלה"**.

כלומר התחתונים שנמצאים בעולם הזה כל כוונתם למעלה, שיסייע להם הקב"ה להתגבר על יצרם ויוכלו לקיים התורה ומצוותיה. על כך השיב לו רבי יהושע בן לוי: **"עולם ברור ראית"**, כי אכן צדקת בהבנת הדברים, שהעליונים משתוקקים לקבל שפע של מצוות מהתחתונים, ומזה נשכיל להשתדל לעבוד את ה' כל עוד אנו נמצאים בעולם הזה.